

opini3n, a3n no est3 del todo esclarecido a pesar de los estudios que se han hecho: me refiero a la mentalidad. Es por ello que nuestra autora plantea una cuesti3n de suma importancia para el conocimiento de este periodo: 3Existi3 realmente una "mentalidad" espec3ficamente propia de la Antigüedad tard3a? Cameron analiza la pluralidad de la cultura tardoantigua: filosof3a, literatura, arte as3 como la cultura popular. Cameron nos advierte una vez m3s del peligro que supone comparar el Bajo Imperio con los siglos precedentes (la 3poca cl3sica) considerados presuntamente superiores y m3s racionales: una ideolog3a y una manera de concebir la historia que se gesta y se consolida en las Dark Ages y que tanto ha perjudicado a la historiograf3a moderna.

En conclusi3n es este un manual de obligada lectura para aquellos que quieran entender en su totalidad el mundo tardoantiguo. Constituye pues, esta obra, una excelente s3ntesis sobre la Antigüedad tard3a ofreciendo a la vez una visi3n renovada, cr3tica y muy erudita sobre los fen3menos hist3ricos, sociales, econ3micos y religiosos de este periodo. Averil Cameron imprime en esta obra un fuerte car3cter contribuyendo a hacer de la Antigüedad tard3a un periodo cada vez m3s claro. Averil Cameron tambi3n hace un excelente uso de las fuentes hist3rico-arqueol3gicas, no s3lo planteando los problemas de este periodo sin3 tambi3n ofreciendo en todo momento respuestas satisfactorias, hip3tesis y teor3as.

Sergi Llonch Castrillo

CHRYSOSTOMIDES, Julian (Ed.) *Monumenta Peloponnesiaca. Documents for the history of the Peloponnese in the 14th and 15th centuries.* Camberley : Porphyrogenitus Ltd. Publications, 1995. XLIII+664 p. i 17 pl.

En els darrers anys sembla que en els estudis de la Romania medieval tornen a prendre for3a les edicions documentals i els diplomataris. Despr3s d'un hiatus m3s o menys perllongat s'han repr3s les edicions dels notaris genovesos que treballaren a Orient (BASSO, Enrico. ΓΕΝΟΒΕΖΟΙ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΙ ΣΤΙ Σ ΥΠΕΡΠΟΝΤΙΕΣ ΧΩΡΕ ΕΓΓΡΑΦΑ Σ ΥΝΤΑΧΘΕΝΤΑ ΣΤΗ ΧΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ *Giuliano de Canella* (2 Νοεμβριου 1380 - 31 Μαρτιου 1381) / *Notai genovesi in oltremare atti rogati a Chio da Giuliano de Canella* (2 Novembre 1380 - 31 Marzo 1381). ΑΘΗΝΑ : ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ, 1993 (ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ / Accademia Ligure di Scienze e Lettere, 1).; PIANA

ΤΟΝΙΟΛΟ, P. *Notai Genovesi in Oltremare. Atti rogati a Chio da Gregorio Panissaro (1403-1405)* / ΓΕΝΟΒΕΖΟΙ Σ ΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΙ ΣΤΙΣ ΥΠΕΡΠΟΝΤΙΕΣ ΧΩΡΕΣ ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΥΝΤΑΧΘΕΝΤΑ ΣΤΗ ΧΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ *Gregorio Panissaro* (1403-1405). Genova : Accademia Ligure di Scienze e Lettere / ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ, 1995 (Serie Fonti, 2)), tambi3 s'estan editant o reeditant els tractats venecians amb estats orientals (POZZA, Marco; RAVEGNANI, Giorgio. *I trattati con Bisanzio, 992-1198, a cura di...* Venezia : il Cardo editore, 1993 (Pacta veneta, 4); POZZA, Marco; RAVEGNANI, Giorgio. *I trattati con Bisanzio, 1265-1285, a cura di...* Venezia : il Cardo editore, 1996 (Pacta Veneta, 6)), i van

apareixent els volums de la documentació dels arxius de Malta sobre Rodès i les illes adjacents (TSIRPANLÉS, Zacharias N. *Ανεκδότα έγγραφα για τη Ροδό και τις Νοτιες Σποραδες απο το αρχαιο των Ιωαννιτων Ιπποτων*. 1, 1421-1453. Εισαγωγή, διπλωματική εκδοσή, σχολία. Προλογος Ηλία Κολλία. Rhodes 1995), etc.

Cal parlar ara novament d'una altra obra en aquella línia esmentada, la realitzada per Julian Chrysostomides. Sobre la base d'un amplíssim treball de recerca l'autor edita 320 documents de l'Arxiu d'Estat de Venècia, l'Arxiu d'Estat de Florència, l'Arxiu Firidolfi-Ricasoli de Florència, la Biblioteca Laurenziana, l'Arxiu d'Estat de Turí, l'Arxiu Vaticà, l'Arxiu de l'Ordre de Malta, la Universitat de Pennsylvania, la Biblioteca Nacional de París, l'Arxiu Nacional de París i l'Arxiu d'Estat de Dubrovnik. D'aquests, 220 restaven encara inèdits, i de la resta es procedeix a fer una reedició més curada. Quin és el seu objectiu amb aquest treball? Segons confessa el propi autor en la breu introducció, vol posar a disposició dels investigadors documents inèdits sobre la història del Peloponès. Aquí no inclou, però, les colònies venecianes –al menys com a tals. Amb aquesta intenció ens ofereix aquest conjunt que comprèn documents entre 1356-1432, dates, respectivament, del primer i darrer document del recull, període fonamental per la història d'aquesta regió, especialment convuls. La majoria són documents en llatí, alguns en italià i un document en grec inserit en un altre, i conformen un *corpus* molt variat, ja que inclou documents de l'Hospital en el període de llur dominació a Grècia, de les seves negociacions amb el despotat de Morea, documents oficials venecians sobre la política exterior i els afers colonials, cartes i tractats de les

reclamacions a l'heretatge sobre l'Acaia d'Amadeu de Savoia, cartes del govern de Florència a Venècia sobre Argos i sobre la presó de Nero Acciaiuoli en mans dels navarresos, les cartes de Ladislau I de Nàpols en nom dels Acciaiuoli de Grècia, correspondència privada dels Acciaiuoli i Teodor I, una part del diari de Niccolò Martoni, i documents notarials i jurídics.

La documentació s'agrupa en dos blocs fonamentals, els 290 primers documents tracten sobre les qüestions polítiques de l'època: les ambicions de Neri i Teodor I amb la finalitat d'establir el seu domini a la regió, els esforços de Venècia per mantenir a la regió un equilibri favorable als seus interessos, la situació de l'Hospital, la presència dels catalans del ducat, etc. La resta de documents formen un apèndix sobre els diferents aspectes socials de la vida quotidiana. Chrysostomides destaca per sobre d'altres dues figures trascendentals pel Peloponès, els esmentats Neri Acciaiuoli, senyor de Corint i posteriorment duc d'Atenes, i Teodor I, dèspota de Morea, dels qui tot sovint descobrim aspectes desconeguts, especialment en la seva vertent més íntima i quotidiana, i que constitueixen pràcticament l'eix central de l'obra. Però, més enllà, descobrim els més diversos aspectes de la vida de la població i de la influència d'esdeveniments concrets en ella, com les fams, els pillatges, el temut avanç turc, etc., no convertint-se únicament en un diplomatarí de caire polític.

Formalment es caracteritza per que cada document compta amb un breu resum en anglès, la seva signatura i la data, i a l'índex de matèries que obre el llibre apareix el llistat d'aquests documents amb la data i la frase que els resumeix. La gran utilitat d'aquesta obra rau en la profusió de notes amb que compta cada document, que situen els

llocs, les persones i els esdeveniments, oferint bibliografia si s'escau. Ademés també compta amb un vocabulari que aporta traduccions a l'anglès dels mots difícils. Igualment l'índex general facilita la consulta, ja que s'inicia amb un índex de matèries on s'agrupen sota un mateix mot clau anglès tots els termes llatins o italians referents a aquella noció, i a l'índex analític es recullen els noms de persones, els llocs i les coses en la llengua del document i en anglès, i que ofereix

sovint una traducció anglesa dels mots llatins o italians. També s'ofereix un llistat de les edicions anteriors dels documents que ja en comptaven amb alguna. En definitiva, aquest és un llibre un llibre cuidadíssim en tots els aspectes, i amb unes edicions molt correctes que esdevé molt útil per a tots els interessats en la història del Peloponès als segles XIV i XV.

Daniel Duran Duelt

Le concile de Clermont de 1095 et l'appel à la croisade, Actes du Colloque Universitaire International de Clermont-Ferrand (23-25 juin 1995) organisé et publié avec le concours du Conseil Régional d'Auvergne
Rome: École Française de Rome, 1997. 394 pp.

Dans l'avant-propos de *Le concile de Clermont de 1095 et l'appel à la croisade*, le Président Valéry Giscard d'Estaing présente les actes du Colloque universitaire international de Clermont-Ferrand (23-25 juin 1995) publiés par l'École française de Rome.

Le Colloque commémore le neuvième centenaire du concile de Clermont et de l'appel à la croisade par le pape Urbain II (novembre 1095).

V. Giscard d'Estaing situe avec précision le lieu où s'est tenu le concile, et représente le pape Urbain II et les motifs de son action et de sa proposition.

Le préface de Georges Duby pose les quatre interrogations abordées par les historiens du Colloque. Ces interrogations sont les suivantes : a) Le choix, par le pape Urbain II, de Clermont pour la réunion du concile; b) Le discours final du Pape; c) Le rôle de Pierre l'Ermite dans le lancement de la première croisade; d) Les relations entre le départ des croisés et l'évolution du christianisme.

De grande valeur scientifique, *Le concile de Clermont de 1095 et l'appel à*

la croisade comprend vingt trois articles décrivant tous les aspects, politique, économique, social, ecclésiologique, voire artistique de Clermont en 1095, de même les effets de l'appel du pape Urbain II, les composantes eschatologiques de l'idée de croisade, la croisade et le *djihâd*, l'historiographie de la première croisade..., et d'autres sujets étudiant le concile de Clermont et l'appel à la croisade. Quant au compte rendu des vingt trois communications de notre livre, voici comment il s'ordonne:

Dans *L'Auvergne politique, économique et sociale à la fin du XIème siècle*, Pierre Charbonnier étudie, d'abord, la situation politique de l'Auvergne (fin du XIème siècle). Il examine le tracé des limites spatiales de l'Auvergne du XIème siècle qui correspondent au diocèse de Clermont: un vaste territoire de 1900 km². L'absence d'unité politique favorise la constitution d'un réseau de châteaux seigneuriaux.

De plus, l'auteur distingue entre la Haute Auvergne, région d'indépendance et d'émancipation seigneuriale, et la